

ipsum non ordinetur ad aliud : sicut accipiendi scibile ut terminum ordinis scientiæ ad ipsum ; et sic cum quodam ordine ad scientiam, nomen scibilis relative significat ; et est relatio rationis tantum. Et similiter aliqua nomina relativa Deo attribuit intellectus noster, in quantum accipit Deum ut terminum relationum creaturarum ad ipsum ; unde hujusmodi relationes sunt rationis tantum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in hujusmodi relationibus aliquid respondet ex parte rei, scilicet relatio creaturæ ad Deum. Sicut enim scibile dicitur relative, non quia ipsum referatur ad scientiam, sed quia scientia referatur ad ipsum, ut habetur V Metaph. (com. xx), ita Deus dicitur relative, quia creaturæ referuntur ad ipsum.

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit de illis relationibus rationis quæ sunt per rationem inventæ, et rebus in intellectu existentibus attributæ. Tales autem non sunt relationes istæ, sed consequentes modum intelligendi.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut aliquis est idem sibi realiter, et non solum secundum rationem, licet relatio sit secundum rationem tantum, propter hoc quod relationis causa est realis, scilicet unitas substantiæ quam intellectus sub ratione intelligit : ita potestas coercendi subditos est in Deo realiter, quam intellectus intelligit in ordine ad subditos propter ordinem subditorum ad ipsum : et propter hoc dicitur Dominus realiter, licet relatio sit rationis tantum. Et eodem modo apparet quod Dominus esset, nullo existente intellectu.

Unde patet solutio AD QUARTUM.

AD QUINTUM dicendum, quod relatio scientiæ Dei ad creaturam non est primo et per se, ut dictum est prius, in corp. art., sed ad essentiam Creatoris, per quam Deus omnia scit.

QUÆSTIO VIII

DE HIS QUÆ RELATIVE DICUNTUR DE DEO AB ÆTERNO

(Et habet articulos quatuor.)

Primo enim quæritur, utrum relationes dictæ de Deo ab æterno, quæ importantur his nominibus *Pater et Filius*, sint relationes reales vel rationis tantum ; 2° utrum relatio in Deo sit ejus substantia ; 3° utrum relationes constituent et distinguant personas et hypostases ; 4° utrum remota relatione secundum intellectum, remaneat hypostasis in divinis.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum relationes dictæ de Deo ab æterno, sint relationes reales, vel rationis tantum.* (I Sent., dist. xxvi, quæst. II, art. 1, et dist. xxxiii, art. 1 ; et IV cont. Gent., cap. xiv.)

Quæstio est de his quæ relative dicuntur de Deo ab æterno. Et primo quæritur, utrum relationes dictæ de Deo ab æterno quæ importantur his nominibus *Pater et Filius*, sint relationes reales vel rationis tantum. Et videtur quod non sint reales. Quia, ut dicit Damascenus (in I lib. orth. Fidei, cap. xi), *in substantiali Trinitate commune quidem et unum re consideratur, cognitione vero et intellectu est quod diversum vel distinctum est.* Sed distinctio personarum fit per relationes. Ergo relationes in divinis sunt rationis tantum.

2. Præterea, Boetius dicit (in lib. de Trinit., circ. fin.) : *Similis est relatio Patris ad Filium in Trinitate, et utriusque ad Spiritum sanctum, ut ejus quod est idem ad id quod idem est.* Sed relatio identitatis est rationis tantum. Ergo et relatio paternitatis et filiationis.

3. Præterea, in Deo ad creaturam non est relatio realis, propter hoc quod Deus sine sui mutatione creaturas producit, ut Augustinus dicit (in V de Trin., cap. xvi). Sed multo magis sine mutatione producit Pater Filium, et Filius procedit a Patre. Ergo non est aliqua realis relatio Patris ad Filium in divinis, vel e contrario.

4. Præterea, ea quæ non sunt perfecta, Deo non attribuntur, sicut privatio, materia et motus. Sed relatio inter omnia entia habet debilius esse, intantum quod eam quidam æstimaverunt de secundis intellectis, ut patet per Commentatorem (XI Metaph., com. xix). Ergo in Deo esse non potest.

5. Præterea, omnis relatio in creaturis compositionem facit cum eo cuius est relatio ; non enim potest una res alteri inesse sine compositione. Sed in Deo nulla compositio esse potest. Ergo in eo non potest esse realis relatio.

6. Præterea, simplicissima seipsis differunt. Sed divine personæ sunt simplicissimæ. Ergo seipsis differunt, et non per relationes aliquas ; ergo non oportet relationes in Deo ponere, cum ad nihil aliud ponantur nisi ad distinguendas personas.

7. Præterea, sicut relationes sunt proprietates personarum divinarum, ita attributa absoluta sunt proprietates essentialis. Sed attributa absoluta sunt in Deo secundum rationem tantum. Ergo relationes sunt in Deo secundum rationem et non reales.

8. Præterea, perfectum est cui nihil deest, ut dicitur III Phys. (com. lxxiii et lxxiv). Sed substantia divina est perfectissima. Ergo nihil quod ad perfectionem pertinet, ei deest. Superfluum est ergo ponere relationes in Deo.

9. Præterea, cum Deus sit summum rerum principium et

ultimus finis, ea quæ oportet in alia priora reduci, in Deo esse non possunt, sed solum ea ad quæ alia reducuntur; sicut esse mobile reducitur ad immobile, et per accidens ad per se: et propter hoc Deus non movetur, nec est in eo aliquod accidens. Sed omne quod dicitur ad aliud, reducitur ad absolutum quod ad se est. Ergo nihil est in Deo ad aliud, sed solum ad se tantum dictum.

10. Præterea, Deum esse per se necesse est. Sed omne quod est per se necesse esse, est absolutum: relativum enim non potest esse sine correlativo. Quod autem est per se necesse esse, etiam alio remoto esse potest. Ergo in Deo non est aliqua relatio realis.

11. Præterea, omnis relatio realis, ut in præcedenti questione, art. 9, est habitum, consequitur aliquam quantitatem vel actionem, vel passionem. Sed quantitas in Deo non est: dicitur enim Deum sine quantitate magnum, ut Augustinus dicit (in lib. de Trin., lib. V, cap. 1, circa fin.). Numerus etiam in eo non est, ut dicit Boetius (in lib. de Trinit. ante med.), quem relatio consequi posset, etsi ponatur numerus quem relatio facit. Oportet ergo, si est relatio realis in Deo, quod competat Deo secundum aliquam ejus actionem. Non autem potest secundum actionem qua creaturas producit, quia in questione præcedenti, art. 10, est habitum, quod in Deo non est realis relatio ad creaturam. Nec iterum secundum actionem personalem quæ ponitur in divinis, sicut est generare: nam cum generare in divinis non sit nisi suppositi distincti, distinctionem autem sola relatio facit in divinis, oportet (1) præintelligere relationem tali actioni: et sic relatio talem actionem consequi non potest. Restat ergo, si aliquam actionem consequatur relatio realiter in Deo existens, quod consequatur actionem ejus æternam vel essentialem quæ est intelligere et velle. Sed etiam hoc esse non potest: hujusmodi enim actionem consequitur relatio intelligentis ad intellectum, quæ in Deo reales non sunt; alias oporteret quod intelligens et intellectus realiter in divinis distinguerentur: quod patet esse falsum, quia utrumque de singulis personis prædicatur: non solum enim Pater est intelligens, sed et Filius et Spiritus sanctus: similiter et quilibet eorum est in intellectu. Nulla ergo relatio realis in Deo esse potest, ut videtur.

12. Præterea, ratio naturalis humana potest pervenire ad cognitionem divini intellectus; probatum est enim demonstrative a philosophis quod Deus est intelligentia. Si ergo actionem intellectus consequatur relationes reales, quæ in divinis personas distinguere dicuntur, videtur quod per rationem humanam Trinitas personarum inveniri posset: et sic non esset articulus fidei. Nam *fides est substantia rerum, argumentum non apparentium*; Heb., XI, 1.

(1) Al. additur ergo.

13. Præterea, relativity opposita contra alia opposita dividuntur. In Deo autem alia genera oppositionis poni non possunt. Ergo nec relatio.

Sed contra, Boetius dicit (in lib. de Trin., non procul a fine), quod sola relatio multiplicat Trinitatem. Hæc autem multiplicatio non est secundum rationem tantum, sed secundum rem, ut patet per Augustinum, qui dicit (lib. I de Trin., cap. III), quod Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt tres res. Ergo oportet quod relatio sit in divinis non solum rationis, sed etiam rei.

Præterea, nulla res constituitur nisi per rem. Sed relationes in divinis sunt proprietates constituentes personas; persona autem est nomen rei. Ergo oportet et relationes in divinis res esse.

Præterea, perfectior est generatio in divinis quam in creaturis. Sed ad generationem in creaturis sequitur relatio realis, scilicet patris et filii. Ergo multo fortius in divinis sunt relationes reales.

Respondeo dicendum, quod sententiam fidei catholice sequentes, oportet dicere in divinis relationes reales esse. Ponit enim fides catholica tres personas in Deo unius essentia. Numerus autem omnis aliquam distinctionem consequitur: unde oportet quod in Deo sit aliqua distinctio non solum respectu creaturarum, quæ a Deo per essentiam differunt, sed etiam respectu alicujus in divina essentia subsistentis. Hæc autem distinctio non potest esse secundum aliquid absolutum: quia quidquid absolute in divinis prædicatur, Dei essentiam significat; unde sequeretur quod personæ divinae per essentiam distinguerentur, quod est hæresis Arii. Relinquitur ergo quod per sola relativa distinctio in divinis personis attenditur. Hæc autem distinctio non potest esse rationis tantum; quia ea quæ sunt sola ratione distincta, nihil prohibet de se invicem prædicari: sicut dicimus principium esse finem, quia punctum unum secundum rem est principium et finis, licet ratione differat; et ita sequeretur quod Pater est Filius, et Filius Pater: quia cum nomina imponantur ad significandum rationes nominum, sequeretur quod personæ in divinis non distinguerentur nisi secundum nomina: quod est hæresis Sabelliana. Relinquitur ergo quod oportet dicere, relationes in Deo quasdam res esse: quod qualiter sit, sequendo sanctorum dicta, investigari oportet, licet ad plenum ad hoc ratio pervenire non possit. Sciendum est ergo, quod cum realis relatio intelligi non possit, nisi consequens quantitatem vel actionem seu passionem, oportet quod aliquo istorum modorum ponamus in Deo relationem esse. In Deo autem quantitas esse non potest, neque continua neque discreta, nec aliquid cum quantitate similitudinem habens; nisi multitudo quam relatio facit, cui oportet relationem præintelligere;

et unitas quæ essentiali competit, ad quam relatio consequens non est realis, sed rationis tantum; sicut relatio quam importat hoc nomen *idem*, ut supra, art. ult. quæst. præced., dictum est. Relinquitur ergo quod oportet in eo ponere relationem actionem consequentem. Actionem dico non quæ in aliquo patiens transeat: quia in Deo nihil potest esse patiens, cum non sit ibi materia; ad id autem quod est extra Deum, non est in Deo realis relatio, ut ostensum est, quæst. præc., art. 10. Relinquitur ergo quod consequatur relatio realis in Deo actionem manentem in agente, cujusmodi actiones sunt intelligere et velle in Deo. Sentire enim, cum organo corporeo compleatur, Deo non potest competere, qui est omnino incorporeus. Et propter hoc dicit Dionysius (XI cap. de divin. Nom.), quod in Deo est paternitas perfecta, idest non corporaliter nec materialiter, sed intelligibiliter. Intelligens autem in intelligendo ad quatuor potest habere ordinem: scilicet ad rem quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit intellectus in actu, ad suum intelligere, et ad conceptionem intellectus. Quæ quidem conceptio a tribus predictis differt. A re quidem intellecta, quia res intellecta est interdum extra intellectum; conceptio autem intellectus non est nisi in intellectu; et iterum conceptio intellectus ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem; propter hoc enim intellectus conceptionem rei in se format ut rem intellectam cognoscat. Differt autem a specie intelligibili: nam species intelligibilis, qua fit intellectus in actu, consideratur ut principium actionis intellectus; cum omne agens agat secundum quod est in actu: actu autem fit per aliquam formam, quam oportet esse actionis principium. Differt autem ab actione intellectus: quia prædicta conceptio consideratur ut terminus actionis, et quasi quoddam per ipsam constitutum. Intellectus enim sua actione format rei definitionem, vel etiam propositionem affirmativam seu negativam. Hæc autem conceptio intellectus in nobis proprie verbum dicitur: hoc enim est quod verbo exteriori significatur: vox enim exterior neque significat ipsum intellectum, neque speciem intelligibilem, neque actum intellectus; sed intellectus conceptionem qua mediante refertur ad rem. Hujusmodi ergo conceptio, sive verbum, qua intellectus noster intelligit rem aliam a se ab alio exoritur, et aliud representat. Oritur quidem ab intellectu per suum actum; est vero similitudo rei intellectæ. Cum vero intellectus seipsum intelligit, verbum prædictum, sive conceptio, ejusdem est propagatio et similitudo, scilicet intellectus seipsum intelligens. Et hoc ideo contingit quia effectus similis causæ secundum suam formam: forma autem intellectus est res intellecta. Et ideo verbum quod oritur ab intellectu, est similitudo rei intellectæ, sive si idem quod intellectus, sive aliud. Hujusmodi autem verbum nostri intellectus, est quidem extrinsecum ab esse ipsius intellectus (non enim est de essentia, sed est

quasi passio ipsius), non tamen est extrinsecum ab ipso intelligere intellectus, cum ipsum intelligere compleri non possit sine verbo prædicto. Si ergo aliquis intellectus sit cujus intelligere sit suum esse, oportebit quod illud verbum non sit extrinsecum ab esse ipsius intellectus, sicut nec ab intelligere. Hujusmodi autem est intellectus divinus: in Deo enim idem est esse et intelligere. Oportet ergo quod ejus verbum non sit extra essentiam ejus, sed ei coessentialia. Sic ergo in Deo potest inveniri origo alicujus ex aliquo, scilicet verbi et proferentis verbum, unitate essentiali servata. Ubicumque enim est origo alicujus ab aliquo, ibi oportet ponere realem relationem vel tantum ex parte ejus quod oritur, quando non accipit eandem naturam quam habet suum principium, sicut patet in exortu creaturæ a Deo; vel ex parte utriusque, quando scilicet oriens attingit ad naturam sui principii, sicut patet in hominum generatione, ubi relatio realis est et in patre et in filio. Verbum autem in divinis est coessentialia suo principio, ut ostensum est. Relinquitur ergo quod in divinis sit realis relatio et ex parte verbi et ex parte proferentis verbum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in divinis personis re quidem essentiali est unitas; distincto vero ratione, idest relatione, quæ non differt ab essentiali re, sed sola ratione, ut infra patebit.

AD SECUNDUM dicendum, quod relatio quæ est in divinis personis habet quidem similitudinem cum relatione identitatis, si unitas essentiali consideretur: sed si consideretur origo unitis ab alio in eadem natura, ex hoc relationes prædictas oportet esse reales.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut Deus non mutatur in productione suæ creaturæ, ita non mutatur in productione sui verbi: sed tamen creatura non attingit ad essentialiam et naturam divinam: unde essentialia divina non communicatur creaturæ. Et propter hoc relatio Dei ad creaturam non fit propter aliquid quod sit in Deo, sed solum secundum id quod fit ex parte creaturæ. Sed verbum producit ut coessentialia ipsi Deo; et ideo secundum id quod in Deo est, refertur Deus ad suum verbum, non solum secundum id quod ex parte verbi est. Tunc enim est relatio realis ex parte unius et non ex parte alterius, quando relatio consequitur per id quod est ex uno, et non per id quod ex alio, sicut patet in scibili et scientia: hujusmodi enim relationes causantur per actum scientis, non per aliquid scibile.

AD QUARTUM dicendum, quod relatio habet esse debilissimum quod est ejus tantum; sic autem non est in Deo; non enim habet aliud esse quam esse substantiæ, ut infra, art. sequent., patebit; unde ratio non sequitur.

AD QUINTUM dicendum, quod ratio illa procedit de relatione reali quæ habet aliud esse ab esse substantiæ cui inest; sic autem non est in proposito, ut infra patebit.

AD SEXIMUM dicendum, quod cum personæ divinæ relationibus distinguantur, non alio differunt quam seipsis; quia relationes sunt ipsæ personæ subsistentes, ut infra, art. 4, patebit.

AD SEPTIMUM dicendum, quod attributa essentialia quæ sunt proprietates essentie, sunt in Deo realiter, et non secundum rationem. Bonitas enim Dei est res quædam, et similiter ejus sapientia, et ita de aliis, licet ab essentia non differant nisi ratione; sic etiam est de relationibus, ut infra patebit.

AD OCTAVUM dicendum, quod substantia Dei esset imperfecta si aliquid ei inesset quod non esset ipsa. Relatio autem in Deo est substantia ejus, ut infra patebit; unde ratio non sequitur.

AD NONUM dicendum, quod mobile et accidens reducuntur ad aliquid prius sicut imperfectum ad perfectum. Nam accidens imperfectum est, et similiter motus est imperfecti actus. Sed hoc quod dicitur ad aliud, quandoque sequitur perfectionem rei, sicut patet in intellectu; nam consequitur ejus operationem quæ est ejus perfectio; et ideo perfectio divina non prohibet relationem in Deo ponere sicut prohibet ibi ponere motum et accidens.

AD DECIMUM dicendum, quod id quod necesse est per se esse, non refertur ad aliquid quod sit extraneum ab ipso; nihil tamen prohibet quin referatur ad aliquid intra ipsum. Unde cum non dicatur esse necesse per aliud, dicitur esse necesse per seipsum.

AD UNDECIMUM dicendum, quod relatio realis in Deo consequitur actionem intellectus, non quidem ita quod relatio realis intelligatur intelligentis ad intellectum, sed ad verbum; quia intellectum non oritur ab intelligente, sed verbum.

AD DUODECIMUM dicendum, quod licet ratio naturalis possit pervenire ad ostendendum quod Deus sit intellectus, modum tamen intelligendi non potest invenire sufficienter. Sicut enim de Deo scire possumus quod est, sed non quid est; ita de Deo scire possumus quod intelligit, sed non quo modo intelligit. Habere autem conceptionem verbi in intelligendo, pertinet ad modum intelligendi; unde ratio hæc sufficienter probare non potest; sed ex eo quod est in nobis aequaliter per simile conjecturare.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod in aliis oppositionibus semper alterum est ut imperfectum vel non ens, vel ut habens aliquid de non ente, negatio enim est non ens, et privatio est quædam negatio, et duorum contrariorum alterum semper habet aliquid privationis; unde aliæ oppositiones in Deo esse non possunt sicut oppositio relationis, quæ ex neutra parte importat imperfectionem.

ARTICULUS II. — *Utrum relatio in Deo sit ejus substantia.* (I part., quæst. xxviii, art. 2; et I Sent., dist. xxxiii, art. 1; et IV contr. Gent., cap. xiv.)

Secundo quaeritur, utrum relatio in Deo sit ejus substantia. Et videtur quod non. *Nulla enim substantia est relatio*: hæc est quædam propositio immediata, sicut et hæc: *Nulla substantia est quantitas*. Ergo nec divina substantia est relatio.

2. Sed dicendum, quod divina substantia est relatio secundum rem, non tamen secundum rationem. — Sed contra, ratio cui nihil respondet in re, est cassa et vana. Sed nihil vane in Deo debet poni. Ergo non potest esse quod relatio differat ab essentia ratione existente.

3. Præterea, personæ divinæ distinguuntur relationibus; sola enim relatio multiplicat Trinitatem, ut dicit Boetius (in lib. de Trin., non procul a fine). Si ergo personæ divinæ secundum substantiam non distinguuntur; relatio autem nihil addit supra substantiam secundum rem, sed solum secundum rationem, sequetur quod personæ divinæ distinguantur solum secundum rationem, quod est hæresis Sabellianæ.

4. Præterea, personæ divinæ non distinguuntur secundum aliquid absolutum; quia sequeretur quod distinguerentur secundum essentiam, ex hoc quod ea quæ de Deo dicuntur absolute, significant ejus essentiam, ut bonitas, sapientia, et hujusmodi. Si ergo relationes sunt idem quod divina substantia, oportebit quod vel personæ non distinguantur secundum relationes, vel quod distinctio personarum sit secundum essentiam.

5. Præterea, si relatio est ipsa substantia Dei, sequetur quod sicut Deus et sua magnitudo pertinet ad prædicamentum substantiæ in divinis, ex hoc quod Deus est sua magnitudo; ita pari ratione paternitas pertinebit ad prædicamentum substantiæ; et sic omne quod de Deo dicitur, dicitur secundum substantiam; quod est contra Augustinum (in V lib. de Trin., cap. iv et v) qui dicit, quod non omne quod de Deo dicitur, dicitur secundum suam substantiam; dicitur enim Deus ad aliquid, sicut Pater ad Filium.

6. Præterea, quicquid prædicatur de prædicato, prædicatur de subjecto. Sed si relatio est ipsa essentia divina, hæc prædicatio erit vera: *Essentia divina est paternitas*; et pari ratione ista: *Filiatio est divina essentia*. Ergo sequetur quod filiatio est paternitas.

7. Præterea, quæcumque sunt idem, ita se habent, quod quicquid prædicatur de uno, prædicatur de alio; quia, secundum Philosophum (I Top.), *quantatuncumque differentiam assignaverimus, ostendentes erimus quod non idem*. Sed de essentia divina prædicatur quod sit sapiens, quod creet mundum, et hujusmodi; quæ non videntur prædicari posse de pater-

mitate vel filiatione. Ergo relatio in divinis non est essentia divina.

8. Præterea, id quod facit distinctionem in divinis personis, non est idem cum eo quod non distinguit nec distinguitur. Sed relatio in divinis distinguit; essentia autem non distinguit neque distinguitur. Ergo non sunt idem.

9. Præterea, idem per suam essentiam non potest esse principium contrariorum, nisi per accidens. Sed distinctio, cujus est principium relatio in divinis, opponitur unitati, cujus est principium essentia. Ergo relatio et essentia non sunt idem.

10. Præterea, eorum quæ sunt idem, in quocumque est unum et aliud. Si ergo essentia divina et paternitas est idem, in quocumque est essentia divina, erit et paternitas. Sed essentia divina est in Filio. Ergo et paternitas; quod patet esse falsum.

11. Præterea, relatio et essentia differunt saltem ratione in divinis. Sed ubi est diversa ratio, sive definitio, est diversum esse; quia definitio est oratio indicans quid est esse. Ergo aliud erit esse relationis in divinis, et aliud substantiæ; ergo relatio et substantia differunt secundum esse, et ita realiter.

12. Præterea, *ad aliquid* dicuntur quorum esse est ad aliud se habere, ut dicitur in Prædicamentis (in prædic. *ad aliquid*). Esse ergo relationis est in respectu ad aliud; non autem esse substantiæ. Ergo relatio et substantia non sunt idem secundum esse; et sic idem quod prius.

13. Præterea, Augustinus dicit (V de Trin., cap. iv et v), quod aliud dicitur in Deo non substantive sed relative. Quod autem substantiam divinam significat, dicitur substantialiter. Ergo relatio in divinis non significat substantiam divinam; et sic idem quod prius.

14. Præterea, Augustinus dicit (lib. VII de Trin., cap. vi), quod Deus non eo Deus est quo Pater est. Sed essentia divina est Deus; paternitate autem est Pater. Ergo essentia non est paternitas; et sic relationes in Deo non sunt divina substantia.

Sed contra, quicquid est in Deo, Deus est, ut Augustinus dicit (lib. V de Trin., cap. v et ult.). Sed relatio est in Deo, sicut paternitas in Patre. Ergo relatio est ipse Deus, et divina substantia.

Præterea, omne suppositum in quo sunt diversæ res, est compositum. Sed in persona Patris est paternitas et essentia. Si igitur paternitas et essentia divina sunt duæ res, sequeretur quod persona Patris sit composita; quod patet esse falsum. Oportet ergo quod relatio in divinis sit ipsa substantia.

Respondeo dicendum, quod supposito quod relationes in divinis sint, de necessitate oportet dicere quod sint essentia divina; alias oporteret ponere compositionem in Deo, et quod relationes in divinis essent accidentia; quia omnis res inherens alicui præter suam substantiam est accidens. Oporteret

etiam quod aliqua res esset æterna, quæ non erit substantia divina; quæ omnia sunt hæretica. Ad hujus ergo evidentiam sciendum est, quod inter novem genera quæ continentur sub accidente, quædam significantur secundum rationem accidentis; ratio enim accidentis est inesse; et ideo illa dico significari per modum accidentis quæ significantur ut inhærentia alteri, sicut quantitas et qualitas; quantitas enim significatur ut alicujus in quo est, et similiter qualitas. *Ad aliquid* vero non significatur secundum rationem accidentis: non enim significatur ut aliquid ejus in quo est, sed ut ad id quod extra est. Et propter hoc etiam dicit Philosophus (V Metaph., com. xx), quod scientia, in quantum est relatio, non est scientis, sed scibilis. Unde quidam attendentes modum significandi in relativis, dixerunt, ea non esse inhærentia substantiis, scilicet quasi eis assistentia: quia significantur ut quoddam medium inter substantiam quæ refertur, et id ad quod refertur. Et ex hoc sequebatur quod in rebus creatis relationes non sunt accidentia, quia accidentis esse est inesse. Unde etiam quidam theologi, scilicet Porretani, hujusmodi opinionem usque ad divinam relationem extenderunt, dicentes, relationes non esse in personis, sed eis quasi assistere. Et quia essentia divina est in personis, sequebatur quod relationes non sunt essentia divina; et quia omne accidens inhæret, sequebatur quod non essent accidentia. Et secundum hoc solvebant verbum Augustini inductum, quod scilicet relationes non prædicantur de Deo secundum substantiam, nec secundum accidens. Sed ad hanc opinionem sequitur quod relatio non sit res aliqua, sed solum secundum rationem; omnis enim res vel est substantia vel accidens. Unde etiam quidam antiqui posuerunt relationes esse de secundis intellectis, ut Commentator dicit XI Metaph. (com. xix). Et ideo oportet hoc etiam Porretanos dicere, quod relationes divinæ non sunt nisi secundum rationem. Et sic sequitur quod distinctio personarum non erit realis; quod est hæreticum. Unde dicendum est, quod nihil prohibet aliquid esse inhærens quod tamen non significatur ut inhærens; sicut etiam actio non significatur ut in agente, sed ut ab agente; et tamen constat actionem esse in agente. Et similiter licet *ad aliquid* non significetur ut inhærens, tamen oportet ut sit inhærens. Et hoc quando relatio est res aliqua; quando vero est secundum rationem tantum, tunc non est inherens. Et sicut in rebus creatis oportet quod sit accidens, ita oportet quod sit in Deo substantia; quia quicquid est in Deo, est ejus substantia. Oportet ergo relationes secundum rem, esse divinam substantiam; quæ tamen non habent modum substantiæ, sed habent alium modum prædicandi ab his quæ substantialiter prædicantur in Deo.

Ad PRIMUM ergo dicendum, quod nulla substantia quæ est in genere, potest esse relatio; quia est definita ad unum genus,

et per consequens excluditur ab alio genere. Sed essentia divina non est in genere substantia, sed est supra omne genus, comprehendens in se omnium generum perfectiones. Unde nihil prohibet id quod est relationis, in ea inveniri.

AD SECUNDUM dicendum, quod alia est ratio substantiæ et relationis, et utriusque respondet aliquid in re quæ Deus est; non tamen aliqua res diversa, sed una et eadem. Et hoc præcipue convenit quod duabus rationibus respondet una res, quando natura perfecte comprehendit ipsam rem; et sic est in proposito.

AD TERTIUM dicendum, quod licet relatio non addat supra essentiam aliquam rem, sed solum rationem, tamen relatio est aliqua res, sicut etiam bonitas est aliqua res in Deo, licet non differat ab essentia nisi ratione; et similiter est de sapientia; et ideo sicut ea quæ pertinent ad bonitatem vel sapientiam, realiter Deo conveniunt, ut intelligere et alia hujusmodi: ita etiam id quod est proprium realis relationis, scilicet opponi et distinguere, realiter in divinis invenitur.

AD QUARTUM dicendum, quod attributa essentialia non solum significant id quod est essentia divina, sed etiam significant per talem modum, quia significant aliquid ut in Deo existens; et propter hoc differentia quæ esset secundum absolutam, redundaret in diversitatem essentia. Relationes autem divinae, licet significant id quod est divina essentia, non tamen per modum essentia; quia non per modum inexistentis, sed per modum se habentis ad aliud. Unde distinctio quæ attenditur secundum relationes in divinis, non designat distinctionem in essentia, sed solum in hoc quod est ad aliud se habere per modum originis, ut supra expositum est.

AD QUINTUM dicendum, quod licet relatio sit substantia divina, non tamen significat per modum substantia, ut supra expositum est; et ideo non dicitur secundum substantiam, quia dici secundum substantiam pertinet ad modum significandi.

AD SEXTUM dicendum, quod ratio illa tenet in prædicabilibus per se. Per se autem prædicatur aliquid de aliquo, quod prædicatur de eo secundum propriam rationem; quod vero non secundum propriam rationem prædicatur, sed propter rei identitatem, non etiam prædicatur per se. Cum ergo dicitur: *Essentia divina est paternitas*; non prædicatur paternitas de essentia divina propter identitatem rationis, sed propter identitatem rei; et similiter nec essentia de paternitate, ut jam dictum est; quia alia est ratio essentia et relationis. Et ideo in prædicto processu incidit fallacia accidentis; licet enim in Deo nullum sit accidens, est tamen quedam similitudo accidentis, in quantum ea quæ de se invicem prædicantur secundum accidens et differunt ratione, sunt unum subiecto.

AD SEPTIMUM dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in III

Phys. (com. XXI), non oportet quod omnia eadem prædicentur quolibet modo de eisdem, sed solum de eisdem secundum rationem. Essentia autem divina et paternitas, etsi sint idem re, non sunt idem ratione; et ideo non oportet quod quidquid prædicatur de aliquo uno, prædicetur de alio. Sciendum tamen, quod quedam sunt quæ consequuntur proprias rationes essentia et relationis; sicut quod esse commune sequitur ad essentiam, distinguere sequitur ad relationem. Unde unum horum ab alio removetur; neque enim essentia distinguit, neque relatio est communis. Quedam vero non quantum ad principale significatum, sed quantum ad modum significandi, habent aliquam differentiam a ratione essentia vel relationis; et ista prædicantur quidem de essentia vel relatione, licet non proprie; et hujusmodi sunt adjectiva, et verba substantivalia, ut bonus, sapiens, intelligere, et velle; hujusmodi enim, quantum ad rem significatam, significant ipsam essentiam; sed tamen significant eam per modum suppositi, et non in abstracto. Et ideo propriissime dicuntur de personis, et de nominibus essentialibus concretis, ut Deus, vel Pater, bonus, sapiens, creans, et alia hujusmodi; de essentia autem in abstracto significata, et non per modum suppositi, sed improprie. Adhuc autem minus proprie de relationibus; quia hujusmodi conveniunt supposito secundum essentiam, non autem secundum relationem. Deus enim est bonus, vel creans, ex eo quod habet essentiam, non ex eo quod habet relationem.

AD OCTAVUM dicendum, quod illud quod facit distinctionem, potest esse cum eo quod nec distinguit nec distinguitur, idem re, sed non ratione.

AD NONUM dicendum, quod unitas essentia non opponitur distinctioni relationum; unde non sequitur quod relatio et essentia sint causæ oppositorum.

AD DECIMUM dicendum, quod quæcumque sunt eadem re et ratione, oportet quod in quocumque est unum, sit aliud. Non autem hoc oportet de his quæ sunt eadem re sed non ratione; sicut instans est idem quod est principium futuri et finis præteriti; non tamen principium futuri dicitur esse in præterito, sed id quod est futuri principium; et similiter non dicitur quod paternitas est in Filio, sed id quod est (1), scilicet essentia.

AD UNDECIMUM dicendum, quod in divinis nullo modo est esse nisi essentia, sicut nec intelligere nisi intellectus; et propter hoc, sicut in Deo est tantum unum intelligere, ita etiam unum esse. Et ideo nullo modo concedendum est, quod aliud sit esse relationis in divinis, et aliud essentia. Ratio autem non significat esse, sed esse quid, idest quid aliquid est. Unde duæ rationes unius rei non demonstrant duplex esse ejus; sed demonstrant quod dupliciter de illa re potest dici quid est; sicut de

(1) *Id.* in Filio secundum id quod est.

puncto potest dici quid est sicut principium et ut finis, propter diversam rationem principii et finis.

AD DUODECIMUM dicendum, quod cum relatio sit accidens in creaturis, esse suum est inesse; unde esse suum non est ad aliud se habere; sed esse hujus secundum quod ad aliud, est ad aliud se habere.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod dicuntur relativa de Deo prædicari non substantialiter, quia non prædicantur per modum existentis in substantia, sed per modum ad aliud se habentis, non ideo quin illud quod significant, sit substantia.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod Deus dicitur non eo Deus quod Pater, propter diversum modum significandi divinitatis et paternitatis, ut expositum est, in corp. art.

ARTICULUS III. — *Utrum relationes constituant et distinguant personas sive hypostases.* (I part., quæst. xxx, art. 1; et quæst. xl, art. 2; et I Sent., dist. iii, art. 4 et 5.)

Tertio quæritur, utrum relationes constituant et distinguant personas, sive hypostases. Et videtur quod non. Dicit enim Augustinus (VII de Trin., cap. 1, a med.): *Omnis res quæ relative dicitur est etiam aliquid excepto relativo; sicut homo dominus, et homo servus.* Sed personæ in divinis dicuntur relative. Ergo sunt aliquid excepto relativo. Non ergo constituuntur per relationes: nihil enim potest esse aliquid remoto suo constitutivo.

2. Sed dicendum, quod præter intellectum paternitatis in divinis, intelligitur Pater. — Sed contra, constat quod Pater etiam relative dicitur. Si ergo præter paternitatem oportet aliquid esse in persona, quia paternitas est ad aliud, eadem ratione præter hoc quod dicitur Pater, oportet aliquid in persona ponere quod non relative dicitur.

3. Præterea, Augustinus ibidem dicit, quod nullo modo putandum est, Patrem dici ad seipsum; sed quidquid dicitur, ad Filium dicitur. Ergo idem quod prius.

4. Sed dicendum, quod illud quod Pater est, relatione excepta, est essentia. — Sed contra, illud quod est in relativo relatione excepta, per relationem ad aliud refertur, sicut patet in exemplis ab ipso positis: homo enim per relationem domini refertur ad servum. Sed essentia non refertur in divinis: neque enim generat neque generatur. Ergo non potest hoc intelligi de essentia, sed de relationis supposito, cui conveniat generare vel generari.

5. Præterea, prius est unumquodque in se consideratum, quam ad aliud referatur. Nihil autem constituitur per id quod est eo posterius secundum intellectum. Ergo hypostasis Patris non constituitur per relationem qua ad aliud refertur.

6. Præterea, hypostases in divinis perfectiores sunt quam in rebus humanis. Sed apud nos proprietates non constituunt

neque distinguunt hypostases, sed sunt signa distinctionis hypostasum constitutarum. Ergo nec in divinis relationes, quæ sunt proprietates, constituunt hypostases, nec distinguunt.

7. Præterea, prius est intelligere hypostasim generantem quam ipsam generationem, cum generans intelligatur ut generationis principium; prius autem est intelligere generationem quam paternitatem: relationes enim ad actiones vel passionem sequuntur, ut in V Metaph. (com. xx) dicitur. Ergo prius est intelligere hypostasim Patris quam paternitatem: ergo non constituitur paternitate; et eadem ratione nec hypostasis Filii filiatione.

8. Præterea nulla forma constituit et distinguit nisi in genere suo sicut albedo constituit et distinguit secundum qualitatem album a nigro: et similiter longitudo constituit aliquid et distinguit in genere quantitatis. Ergo et relatio nec constituit nec distinguit nisi in genere ad aliud. Hypostasis autem significatur in genere substantiæ. Relatio ergo nec distinguit nec constituit hypostasim.

9. Præterea, relatio in divinis est divina essentia. Si ergo constituit et distinguit hypostasim; aut hoc est inquantum est substantia divina, aut inquantum est relatio. Non inquantum est essentia divina; quia essentia divina, cum sit communis tribus personis, non potest esse distinctionis principium. Similiter etiam nec inquantum est relatio; quia secundum relationem non significatur aliquid per se existens, quod significat nomen hypostasis, sed solum ut ad aliud dicitur. Ergo relatio nullo modo distinguit vel constituit hypostasim.

10. Præterea, nihil constituit et distinguit seipsum in divinis. Relationes autem sunt ipsæ hypostases: sicut enim non differunt divinitas et Deus, ita nec paternitas et Pater. Ergo relationes non constituunt nec distinguunt hypostases.

11. Præterea, non est quærendum de aliquibus duobus quod distinguantur, nisi in aliquo convenient, quod aliquo superveniente distinguatur (1) in utroque; sicut animal commune est homini et equo; distinguitur autem animal rationali et irrationali differentiis additis: et ideo quærere possumus quomodo homo ab equo distinguatur. Quæ autem in nullo convenient, quo possint modo prædicto distingui, seipsis distinguuntur, et non aliquo distinguente. Sed duæ hypostases in divinis non conveniunt nisi in essentia, quæ nullo modo relatione distinguuntur. Ergo non est dicendum, quod hypostases relationibus distinguantur, sed quod distinguantur seipsis.

12. Præterea, nihil causat quod præsupponit. Sed relatio præsupponit distinctionem: relatione enim ad aliud res refertur; ahetas autem distinctionem importat. Ergo relatio non potest esse distinctionis principium.

(1) *Al.* quo aliquo superveniente distinguantur.

13. Præterea, Richardus de sancto Victore dicit (IV lib. de Trin., cap. xv, a med), quod hypostases in Angelis distinguuntur sola qualitate, in divinis autem sola origine. Origo autem secundum intellectum differt a relatione, sicut generatio a paternitate. Ergo hypostases divinae non distinguuntur relatione, sed origine.

14. Præterea, sicut dicit Damascenus (lib. III orth. Fidei, cap. vi et vii), hypostases divinae suis proprietatibus distinguuntur. Sed proprietas Patris est genuisse Filium, ut Augustinus (Fulgentius in lib. de Fide ad Petrum, cap. ii, in princ.) dicit; et proprietatis Filii est quod nascetur a Patre. Ergo generatione et nativitate Pater et Filius distinguuntur. Hæc autem significant originem. Ergo Pater et Filius distinguuntur origine et non relatione.

15. Præterea, quædam relationes sunt in divinis quæ nec hypostases constituunt nec distinguunt, ut æqualitas et similitudo. Ergo nec aliæ relationes, ut paternitas et filiatio, distinguunt et constituunt hypostasin.

Sed contra est quod Boetius dicit (in lib. de Trin., non procul a fine), quod sola relatio in divinis multiplicat Trinitatem. Multitudo autem Trinitatis constituitur per hypostases constitutas et distinctas. Ergo sola relatio constituit et distinguit personas et hypostases.

Præterea, illis solis aliqua distinguuntur quæ non communiter de eis prædicantur. Sed sola relativa singillatim prædicantur de personis divinis et non communiter, ut Augustinus dicit (lib. V de Trin., cap. viii). Ergo solum relationibus personarum et hypostases in divinis distinguuntur.

Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt duæ opiniones: quarum prima est quod relationes in divinis non constituunt hypostases, nec distinguunt, sed distinctas et constitutas ostendunt. Ad cuius evidentiam sciendum, quod hoc nomen *hypostasis* significat substantiam individuum, id est quæ non potest de pluribus prædicari. Unde genera et species in prædicamento substantiæ, ut homo et animal, non possunt dici hypostases, quia de pluribus prædicantur; Socrates vero et Plato dicuntur hypostases, quia prædicantur de uno solo. Si ergo in divinis Trinitas personarum non supponeretur, ut ponunt Judæi et Pagani, non opereretur in divinis aliquid aliud constitutum et distinctivum hypostasis inquirere, nisi solam essentiam divinam. Deus enim per essentiam suam est aliquid in se indivisum, et ab omnibus quæ non sunt Deus, distinctum. Sed quia fides catholica ponit unam essentiam in tribus personis, non potest intelligi divina essentia ut distinctiva et constitutiva hypostasis in divinis. Divinitate enim intelligitur constitui Deus, quod est commune tribus personis; et ita significatur ut dictum de pluribus, et non ut hypostasis incommunicabilis. Et eadem ratione nihil

quod dicitur absolute de Deo, potest intelligi ut distinctivum et constitutum hypostasis in personis, cum ea quæ absolute dicuntur de Deo, significantur per modum essentiae. Oportet ergo ponere distinctivum et constitutum hypostasis in divinis id quod primo invenitur non de pluribus dici, sed uni soli convenire. Talia autem sunt duo, relatio et origo, et generatio et paternitas, sive nativitas et filiatio, quæ licet in Deo idem sint secundum rem, differunt tamen ratione et modo significandi. Primum autem horum est origo secundum intellectum; nam relatio ad originem sequi videtur. Et ideo ponit hæc opinio, quod hypostases in divinis constituuntur et distinguuntur origine, secundum quod significatur cum dicitur, *qui est ab alio*, et *a quo alius*; et quod relatio paternitatis et filiationis secundum intellectum consequatur ad constitutionem et distinctionem personarum, et quod per eas distinctio et constitutio hypostasin ostendatur. Ex hoc enim quod dicitur Pater, ostenditur quod sit a quo alius: per hoc vero quod dicitur Filius, ostenditur quod sit ab alio. Nec tamen oportet secundum hanc opinionem dicere quod hypostases divinae, si non distinguuntur relationibus, distinguantur per aliqua absoluta: quia ipsæ origines relationem important; sicut enim pater dicitur ad filium, ita generans ad generatum. Sed hæc opinio non videtur convenienter posse stare. Distinctivum enim et constitutum hypostasis potest intelligi dupliciter. Uno modo quo distinguitur et constituitur formaliter, sicut homo humanitate, et Socrates Socrateitate. Alio modo quo distinguitur et constituitur quasi via ad distinctionem et constitutionem: sicut si diceremus, quod Socrates est homo sua generatione, quæ est via ad formam, qua formaliter constituitur. Patet ergo quod origo alicujus non potest intelligi ut constitutiva et distinctiva ejus, nisi propter hoc quod formaliter constituitur et distinguitur. Si enim generatione non induceretur humanitas, nunquam generatione constitueretur homo. Impossibile est ergo dici, quod hypostasis Filii constituatur sua nativitate, nisi in quantum intelligitur quod nativitas ejus terminatur ad aliquid quod formaliter constituit. Ipsa autem relatio ad quam terminatur nativitas, est filiatio. Oportet ergo quod filiatio sit formaliter constituens et distinguens hypostasin Filii, non autem origo, neque relatio intellecta in origine: quia relatio intellecta in origine, sicut et ipsa origo, non significat aliquid adhuc subsistens in natura (1) sed in naturam tendens. Et quia omnium hypostasum ejusdem naturæ est eadem ratio constitutionis et distinctionis; ideo similiter oportet ex parte Patris intelligere quod hypostasis Patris constituatur et distinguatur ipsa paternitate; non autem generatione activa, neque relatione inclusa. Et hæc est secunda opinio, quod relationes constituunt et distinguunt personas et hypostases. Quod hoc modo potest intelligi.

(1) *At. materia.*

Paternitas enim est ipsa divina essentia, ut probatum est; et pari ratione Pater est idem quod Deus. Paternitas ergo constituendo Patrem, constituit Deum. Et sicut paternitas licet sit essentia divina, tamen non est communis sicut essentia; ita Pater licet sit idipsum quod Deus, non tamen est commune ut Deus, sed proprium. Pater ergo Deus in quantum est Deus, est commune habens naturam divinam, et in quantum est Pater, est proprium ab aliis distinctum. Unde est hypostasis, quæ significat subsistens in natura aliqua, distincta ab aliis. Et per hunc modum paternitas constituendo Patrem, constituit hypostasim.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod personæ divinæ sunt aliquid excepto relativo; et hoc aliquid est essentia, quæ relative non dicitur. Sic enim intelligit Augustinus, ut verba ejus diligenter inspicienti ostendunt.

Unde concedimus SECUNDUM et TERTIUM.

AD QUARTUM dicendum, quod relatio etsi de essentia divina non dicatur per modum informationis, dicitur tamen per modum identitatis. Si enim non dicamus, quod essentia sit generans vel relata, dicimus tamen, quod ipsa est generatio et relatio. Sed tamen de nominibus essentialibus in concreto significatis relativa dicuntur etiam per modum informationis; dicimus enim, quod Deus generat Deum et quod Deus refertur ad Deum, eo quod idem suppositum intelligitur et relationis et essentiae, ut ostensum est; quamvis ipsa essentialia non distinguantur. Et ita remotis relativis intelliguntur nomina essentialia concreta, non distincta quæ per relationes relative dicuntur.

AD QUINTUM dicendum, quod in qualibet hypostasi divina est id quod absolute dicitur, quod ad essentiam pertinet; et hoc secundum modum intelligendi prius est eo quod ad aliquid dicitur in divinis. Id tamen quod absolute dicitur, cum sit commune, ad hypostasum distinctionem non pertinet; unde non sequitur quod prius sit intelligere hypostasim distinctam quam relationem ejus.

AD SEXTUM dicendum, quod in rebus inferioribus hypostases per essentialia distinguuntur; et ideo proprietates quæ essentialiam consequuntur, non possunt esse distinctionis principium, sed magis distinctionis signum. Hypostases autem divinæ nullo modo distinguuntur secundum essentialia; unde oportet quod proprietates sint principium distinctionis in eis.

AD SEPTIMUM dicendum, quod de ratione hypostasis duo necesse est esse. Quorum primum est quod sit per se subsistens et in se indivisa; secundum est quod sit distincta ab aliis hypostasibus ejusdem naturæ. Si tamen contingat in eadem natura alias hypostases non esse, nihilominus hypostasis erit; sicut Adam quando non erant aliæ hypostases in humana natura. Semper

ergo necessarium est intelligere hypostasim generantem ante generationem, quantum ad id quod hypostasis subsistit in se una existens, non tamen in quantum est ab aliis hypostasibus ejusdem naturæ distincta, si per solam hujusmodi generationem aliæ hypostases ejusdem naturæ originentur; sicut Adam non fuit distinctus ab aliis hypostasibus ejusdem naturæ priusquam mulier ex ejus costa formaretur et ejus filii ab eo propagarentur. In divinis autem non multiplicatur hypostases nisi per processionem aliarum personarum ab una. Prius ergo est intelligere hypostasim patris, in quantum est subsistens, quam generationem; non tamen in quantum est distincta ab aliis hypostasibus ejusdem naturæ quæ non procedunt nisi hac generatione supposita. Relationes autem in divinis etsi constituant hypostases, et sic faciant eas subsistentes, hoc tamen faciunt in quantum sunt essentia divina. Relatio enim, in quantum est relatio, non habet quod subsistat vel subsistere faciat; hoc enim solius substantiæ est. Distinguit vero relationes, in quantum relationes sunt; sic enim oppositionem habent. Relinquitur ergo quod ipsa paternitas relatio, in quantum est constituens hypostasim Patris, quod habet in quantum est idem substantiæ divinæ, præintelligatur generationi; secundum vero quod distinguit, sic generatio paternitati præintelligitur. Ex parte vero Filii nulla remanet difficultas; nam nativitas secundum intellectum præcedit hypostasim natæ, cum intelligatur ut via ad ipsam; est enim generatio via in substantiam.

AD OCTAVUM dicendum, quod, sicut jam dictum est, relatio in divinis non solum est relatio, sed est secundum rem ipsamet divina substantia; et ideo potest constituere aliquid subsistens, et non solum aliquid relatum.

AD NONUM dicendum, quod relatio, ut dictum est, distinguit in quantum est relatio; constituit autem hypostasim in quantum est divina essentia; et utrumque facit in quantum est divina essentia et relatio.

AD DECIMUM dicendum, quod abstractum et concretum in divinis non differunt secundum rem, cum in Deo non sit accidens neque materia; sed solum secundum modum significandi; ex quo modo procedit quod intelligimus divinitatem ut constituentem Deum, et Deum ut habentem deitatem; et similiter est de paternitate et Patre; nam licet sint idem secundum rem, differunt tamen secundum modum significandi.

AD UNDECIMUM dicendum, quod licet in divinis convenientia secundum rem sit in sola unitate essentiæ, tamen convenientia secundum rationem attenditur in divinis personis in hoc ipso quod est essentiæ supponi. Quæ quidem communitas significatur in omnibus essentialibus concretis, quæ importat suppositum esse in communi; sicut Deus est habens divinitatem. Hoc ergo ipsum quod est esse suppositum divinæ naturæ, commune

est tribus personis communitate rationis, licet tres personæ non sint unum suppositum, sed tria; sicut Socrates et Plato sunt duo homines, licet esse hominem sit eis commune secundum rationem. Differentia autem queritur non solum in illis in quibus est aliquid commune secundum rem; sed in quibus est aliquid commune secundum rationem.

AD DUODECIMUM dicendum, quod relatio præsupponit distinctionem aliorum generum, utpote substantiæ et quantitatis; quandoque etiam actionis et passionis; sed distinctionem quæ est secundum *ad aliquid*, relatio non supponit, sed facit; sicut relatio dupli præsupponit diversitatem magni et parvi; hæc autem differentiam quæ est secundum duplum et dimidium, non præsupponit, sed facit. In divinis autem non est alia distinctio nisi secundum relationem.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod origine dicit Richardus distinguere personas, in quantum distinguuntur per relationes originis.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod Augustinus pro eodem accipit *genuisse Filium et esse Patrem*; et ideo utitur quandoque *origine pro relatione*.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod relatio similitudinis et æqualitatis non possunt distinctionem personarum causare, sed magis ipsam præsupponunt. Est autem similitudo rerum differentium eadem qualitas; et similiter æqualitas est rerum distinctarum eadem quantitas. Et sic patet quod distinctio suppositorum præsupponitur et similitudini et æqualitati.

ARTICULUS IV. — *Utrum remota relatione secundum intellectum, remaneat hypostasis in divinis.* (I part., quest. XI, art. 3.)

Quarto queritur, utrum remota relatione secundum intellectum, remaneat hypostasis in divinis. Et videtur quod sic. Ea enim quæ sunt in creaturis, sunt exemplata (1) ab his quæ sunt in Deo. Sed in humanis, remotis relationibus et proprietatibus hypostasis, adhuc remanent hypostases. Ergo et similiter in divinis.

2. Præterea, Pater non habet ab eodem quod sit quis et quod sit Pater; cum etiam Filius sit quis, et non sit Pater. Remoto ergo a Patre quod sit Pater, remanet quod sit quis. Est autem quis in quantum est hypostasis. Remota ergo paternitate per intellectum, adhuc remanet hypostasis Patris.

3. Præterea, cum quælibet res intelligatur per suam definitionem, potest unaquæque res intelligi remoto eo quod in ejus definitione non ponitur. Sed relatio non ponitur in definitione hypostasis. Ergo remota relatione adhuc intelligitur hypostasis.

4. Præterea, judæi et gentiles intelligunt in Deo hypostasim;

(1) *Al. exempla, item extracta.*

intelligunt enim Deum esse rem quamdam per se subsistentem; nec tamen intelligunt in eo paternitatem et filiationem, et hujusmodi relationes. Ergo remotis hujusmodi relationibus per intellectum, remanent adhuc hypostases in divinis.

5. Præterea, omne quod se habet ex additione, remota additione remanet id cui fit additio; sicut homo addit supra animal rationale; est enim homo animal rationale; unde remoto rationali remanet animal. Sed persona addit proprietatem supra hypostasim; est enim persona hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente. Ergo remota proprietate a persona secundum intellectum, remanet hypostasis.

6. Præterea, Augustinus dicit (in lib. V, II de Trin. (cap. II), quod Verbum est sapientia genita. Sapientia vero hypostasim supponit, genitum autem proprietatem. Remoto ergo a Verbo quod sit genitum, remanet hypostasis Verbi, et eadem ratione in aliis personis.

7. Præterea, remota paternitate et filiatione secundum intellectum, adhuc remanet in divinis qui ab alio, et a quo alius. Hæc autem hypostases designant. Ergo remotis relationibus, adhuc remanent hypostases in divinis.

8. Præterea, remota differentia constitutiva, adhuc remanet genus. Sed proprietates personales cum constituent personas, sunt in divinis sicut differentiæ constitutivæ. Ergo remotis proprietatibus, remanet genus personæ, quod est hypostasis.

9. Præterea, Augustinus dicit (lib. V de Trin., cap. VI), quod remoto hoc quod est Pater, adhuc remanet *ingenitus*. Sed *ingenitus* est quædam proprietas cujus suppositum esse non potest nisi hypostasis. Ergo remota paternitate, adhuc remanet hypostasis Patris.

10. Præterea, sicut relationes sunt proprietates hypostasum, ita attributa sunt proprietates essentia. Sed remoto per intellectum attributo essentiali adhuc remanet intellectus divinæ substantiæ. Boetius enim dicit (in lib. de Hebdom., a medio) quod remota bonitate a Deo per intellectum, adhuc remanet quod sit Deus. Ergo similiter remotis relationibus, adhuc remanent hypostases in divinis.

11. Præterea, secundum Boetium (super proœm. Porphy. in prædicab., aliq. ant. fin.), proprium est intellectus, conjuncta secundum naturam dividere. Proprietates autem et hypostasis sunt realiter conjuncta in Deo. Ergo intellectus potest ea ab invicem separare.

12. Præterea, remoto eo quod est in aliquo, potest intelligi id in quo est; sicut remoto accidente potest intelligi subjectum. Sed relationes ponuntur in divinis hypostasibus esse. Ergo remotis relationibus secundum intellectum, adhuc remanent hypostases.

Sed contra, in divinis distinctio non potest esse nisi secundum

dum relationes. Sed hypostasis dicitur aliquid distinctum. Ergo remotis relationibus non remanet hypostasis. Cum enim in divinis non ponatur nisi duo modi prædicandi, scilicet secundum substantiam, et ad aliquid, remotis relationibus non remanent nisi ea quæ ponuntur secundum substantiam. Hæc autem sunt quæ pertinent ad essentiam; et sic non remanent hypostases distinctæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra, art. præced., dictum est, quidam posuerunt hypostases in divinis non constitui nec distingui relationibus, sed per solam originem. Relationes autem dicebantur consequi ipsam originem personarum, sicut originis terminos, quibus complementum originis designatur, et sic ad quandam dignitatem pertinent. Unde cum persona videatur esse nomen dignitatis, intellectus hujusmodi relationibus, supra hypostases dicebantur constitui personas; et sic hujusmodi relationes dicebantur esse constitutivas personarum, sed non hypostasum. Et pro tanto apud quosdam hujusmodi relationes personalitates dicuntur; et ideo sicut apud nos remotis ab aliquo homine his quæ ad dignitatem pertinent, quæ faciunt eum esse personam, remanent ejus hypostasis, ita in divinis, remotis per intellectum hujusmodi relationibus personalibus a personis, dicunt, quod remanebant hypostases, non tamen personæ. Sed quia jam supra, loc. cit., ostensum est, quod relationes prædictæ et hypostases constituunt et distinguunt; ideo secundum alios dicendum est, quod remotis per intellectum hujusmodi relationibus, sicut non remanent personæ, ita non remanent hypostases. Remoto enim eo quod est constitutum alicujus, non potest remanere id quod per ipsum constituitur.

Ad PRIMUM ergo dicendum, quod in hominibus hypostases non constituuntur neque per relationes neque per proprietates, sicut constituuntur in divinis, ut ostensum est; et ideo non est simile.

Ad SECUNDUM dicendum, quod Pater ab eodem habet quod sit quis et quod sit Pater: ab eodem, inquam, secundum rem, et non secundum rationem, sed differenti secundum rationem, vel sicut differt generale a speciali, vel commune a proprio: sicut patet quod homo ab eadem forma substantiali habet quod sit animal et quod sit homo: non enim sunt unius rei plures formæ substantiales secundum rem diversæ: et tamen ab anima, inquantum est anima sensibilis, tantum habet quod sit animal; inquantum vero est anima sensibilis et rationalis, habet ab ea quod sit homo. Et propter hoc et equus est animal, sed non est homo; quia non habet animam sensibilem eandem numero quam habet homo: et pro tanto etiam non est idem animal numero. Similiter dico in proposito, quod Pater habet quod sit quis et quod sit Pater a relatione; sed quod sit quis, habet a relatione communiter sumpta; quod autem sit hic quis,

habet ab hac relatione quæ est paternitas; et propter hoc etiam Filius, in quo est relatio, sed non hæc relatio quæ est paternitas, est quis, sed non est hic quis qui est Pater.

Ad TERTIUM dicendum, quod aliquid in relatione alicujus potest poni dupliciter: scilicet explicite, sive in actu, et implicite sive in potentia. In ratione enim animalis non ponitur anima rationalis explicite et in actu, quia sic omne animal haberet animam rationalem; sed implicite et in potentia, quia animal est substantia animata sensibilis. Sicut autem sub anima in potentia continetur anima rationalis, ita sub animato rationale: et ideo quando definitio animalis acta attribuitur homini, oportet quod rationale sit de definitione animalis explicite, secundum quod animal est idem homini. Et similiter est in proposito: hypostasis enim communiter sumpta, est substantia distincta: unde cum in divinis non possit esse distinctio nisi per relationem, cum dico hypostasim divinam, oportet quod intelligatur relatione distincta. Et ita relatio, quamvis non cadat in definitione hypostasis quod est homo, cadit tamen in definitione hypostasis divinæ.

Ad QUARTUM dicendum, quod Judæi et Gentiles non intelligunt essentiam distinctam nisi ab his quæ sunt alterius naturæ, quæ quidem distinctio fit per ipsam divinam essentiam. Sed apud nos hypostasis intelligitur ut distincta ab eo quod est ejusdem naturæ, a quo non potest distingui nisi per relationem tantum, et ideo ratio non procedit.

Ad QUINTUM dicendum, quod alius est modus quo definiuntur accidentia, et quo definiuntur substantiæ. Substantiæ enim non definiuntur per aliquid quod sit extra essentiam eorum; unde id quod primo ponitur in definitione substantiæ, est genus, quod prædicatur in eo quod quid de definito. Accidentis vero definitur per aliquid quod est extra essentiam ejus, scilicet per subjectum, a quo secundum se esse dependet. Unde id quod ponitur in definitione ejus loco generis, est subjectum; sicut cum dicitur: *simum est nasus curvus*. Sicut ergo in definitionibus substantiarum, remotis differentiis, remanet genus; ita in definitione accidentium, remoto accidente, quod ponitur loco differentiæ, remanet subjectum; aliter tamen et aliter. Remota enim differentia remanet genus, sed non idem numero: remoto enim rationali, non remanet idem numero animal quod est animal rationale; sed remoto eo quod ponitur loco differentiæ in definitionibus accidentium remanet idem subjectum numero: remoto enim curvo vel concavo, remanet idem nasus numero. Et hoc est, quia accidentis non complet essentiam subjecti sicut differentia complet essentiam generis. Cum ergo dicitur: *Persona est hypostasis proprietate distincta ad dignitatem pertinente, non ponitur hypostasis in definitione personæ ut subjectum, sed ut genus*. Unde remota proprietate ad dignitatem pertinente, non

remanet hypostasis eadem, scilicet numero vel specie, sed solum secundum genus, prout salvatur in substantiis non rationalibus.

AD SEXTUM dicendum, quod cum dicitur: Verbum est sapientia genita, ly *sapientia* supponit pro hypostasi, non tamen significat hypostasim; et ideo in significatione ejus non clauditur proprietas; sed oportet quod addatur; sicut si dicam, quod Deus est Filius genitus.

AD SEPTIMUM dicendum, quod qui ab alio et a quo alius, non differunt a paternitate et a filiatione, nisi sicut commune a proprio: quia Filius significat eum qui est ab alio per generationem, et Pater significat eum a quo alius per generationem, nisi forte dicamus, quod a quo alius et qui ab alio, importent originem, et Pater et Filius relationes originis consequentes. Sed ex supradictis jam patet quod per origines non constituuntur hypostases, sed per relationes.

AD OCTAVUM dicendum, quod remota differentia constitutiva, remanet genus in communi, non in eodem secundum speciem vel numerum.

AD NONUM dicendum, quod intentio Augustini non fuit dicere, quod Deus Pater remaneat ingenuus remota paternitate, nisi forte prout ingenuus tunc importaret conditionem naturæ, et non proprietatem personæ. Fuit autem ejus intentio ostendere, quod remota paternitate, potest remanere ingenuum in communi. Non enim oportet quod quicquid est ingenuum, sit Pater.

AD DECIMUM dicendum, quod ratio bonitatis non constituit rationem essentialiæ, immo intelligitur bonum ut informativum entis; sed proprietas constituit hypostasim; et ideo non est simile.

AD UNDECIMUM dicendum, quod licet intellectus possit aliqua conjuncta dividere, non tamen omnia: non enim potest dividere illa quorum unum est de ratione alterius: non enim potest dividere animal ab homine. Proprietas autem est de ratione hypostasis, et ideo ratio non sequitur.

AD ULTIMUM dicendum, quod remoto eo quod est in aliquo sicut in subjecto, vel sicut in loco, remanet id in quo est; non autem remoto eo quod est in aliquo sicut pars essentiali ejus. Non enim remoto rationali, remanet homo; et similiter nec remota proprietate, remanet hypostasis.

QUESTIO IX

DE PERSONIS DIVINIS

(*Et habet articulos novem.*)

Primo enim quæritur, quomodo se habet persona ad essentialiam, substantiam et hypostasim; 2° quid est persona; 3° utrum in Deo possit esse persona; 4° utrum hoc nomen *personæ* in divinis significet aliquid relativum vel absolutum; 5° utrum numerus personarum sit in divinis; 6° utrum nomen personæ convenienter possit pluraliter prædicari in divinis; 7° quomodo termini numerales prædicentur in divinis, utrum scilicet positive, vel remotive tantum; 8° utrum in Deo sit aliqua diversitas; 9° utrum in divinis sint tres personæ tantum, an plures vel pauciores.

ARTICULUS PRIMUS. — *Quomodo se habeat persona ad essentialiam, substantiam et hypostasim.* (I part., quæst. xxix, art. 2; et I Sent., dist. xxiii, art. 3.)

Quæstio est de personis divinis. Et primo quæritur, quomodo se habeat persona ad essentialiam, substantiam et hypostasim. Et videtur quod omnino sint idem. Dicit enim Augustinus in VII de Trinit. (cap. iii, circa princ.), quod idem intelligunt græci cum confitentur in Deo tres hypostases, et latini cum confitentur tres personas. Ergo hypostasis et persona significant idem.

2. Sed dicendum, quod persona differt ab hypostasi in hoc quod hypostasis significat individuum cajuscumque naturæ in genere substantiæ, persona vero solum individuum rationalis naturæ. — Sed contra est quod Boetius dicit (in lib. de duabus Naturis, aliquant. a princ.) quod græci utuntur hoc nomine hypostasis solum pro individuo rationalis naturæ. Si ergo persona significat individuum rationalis naturæ, omnino sunt idem hypostasis et persona.

3. Præterea, nomina imponuntur a rationibus rerum quas significant. Sed eadem ratio individuationis est in his que sunt rationalis naturæ, et in aliis substantiis. Ergo individuum rationalis naturæ non debet habere speciale nomen præ aliis individuis in genere substantiæ, ut per hoc sit differentia inter hypostasim et personam.

4. Præterea, nomen subsistentiæ a substendo sumitur. Nihil autem subsistit nisi individua in genere substantiæ, in quibus sunt et accidentia et secundæ substantiæ, que sunt genera et species, ut dicitur in Prædicamentis. Sola ergo individua in genere